

Nr 145.

Av herrar **Runefors** och **Hallén**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vissa ändringar i gällande stadga angående folkundervisningen i riket.

I somras relaterades dels i ort-, dels i fackpressen ett fall, då en meriterad lärare på ett upprörande sätt blev förbigången till en extralärarebefattning vid folkskola i en stiftsstad. Hur härvid tillgick, berättar en väl underrättad seminarielärare. Där skulle tillsättas »tre e. o. platser», och som sökande hade bland andra anmält sig en ny-examinerad lärare med högsta betyg i undervisningsskicklighet och åtskilliga av kunskapsämnen. Då han var sina medsökande betydligt överlägsen, uppfördes han på första förslagsrummet av stadens folkskoleinspektör. Men skolstyrelsen ansåg sig likväl kunna gå förbi honom och tog tre vida mindre meriterade i stället. Som officiellt skäl anfördes, att den förbigångne hade sämre betyg i övningsämnena. Taktiken är den gamla vanliga. När man vill komma undan en misshaglig kandidat till en plats, söker man med ljus och lykta efter någon punkt, där han är underlägsen. Finner man då, att han ligger under i t. ex. teckning, låtsas man, som om teckning vore skolans enda ämne, och meriter på andra håll finner man oändligt litet värda.

Sedan påvisar författaren, att skälet till skolstyrelsens handlingsätt var missnöje med den förbigångnes politiska åsikter, varpå han tillägger:

»Det torde därför vara svårt att komma ifrån, att här föreligger ett fall av politisk förföljelse mot en duglig lärare. Och ingen torde med utsikt att bli trodd av tänkande människor kunna påstå, att faran för politisk agitation i skolan hade blivit större genom hans antagande. Faran för dylik agitation är störst, om klen begåvade lärare anställas, ty dessa ha sällan erforderligt omdöme för att inte agitera för socialismen, liberalism eller högern, beroende på vilket parti de slutit sig

till. Men en verkligt *upplyst* och begåvad lärare, som det här gäller, har allt för klar blick för vad barnens sunda utveckling kräver, för att han skulle använda sin tid till att söka tvinga sin personliga mening på dem.»

Emellertid framhåller författaren, att skolstyrelsen varit *i sin fulla juridiska rätt*, då den begick sin mannamån. Det finns nämligen *ingen lagparagraf*, som fordrar, att den mest kompetente skall antagas. Väl är detta *lagens mening*, men det säges ej uttryckligen ifrån. Sålunda kan en skolstyrelse opåtalat missbruka sin makt, såsom anförda exempel visar. Och att dylika missbruk ej sällan förekomma, därpå skulle flera exempel i samma stil kunna givas.

Ett närmare studium av skolstadgan leder också till upptäckten av åtskilliga mindre välbetänkta föreskrifter. Vi börja med kompetensvillkoren för ordinarie och extra ordinarie lärare:

§ 18.

För att anställas som ordinarie eller extra ordinarie lärare vid sådan folkskola, som i § 1 av denna stadga omförmäles, erfordras:

a) att vara känd för gudsfruktan och sedlig vandel samt äga den stadga i karaktären och den foglighet i lynnet, som ungdomens ledning kräver;

b) att hava undergått godkänd avgångsexamen vid något statens folkskolelärareseminarium; samt

för erhållande av ordinarie tjänst:

c) att hava uppnått 21 års ålder.

I fråga om vikarie finns det möjlighet att nöja sig med lägre kompetens. Enligt § 25 bör nämligen vikarie uppfylla samma kompetensvillkor som ordinarie, »om icke särskilda förhållanden därifrån föranleda undantag». Med »särskilda förhållanden» torde närmast avses de fall, då kompetent vikarie ej står att erhålla.

Utom nu nämnda lärargrupper känner lagen även andra, varom det heter:

1. Till biträdande lärare i folkskola, lärare i småskola samt lärare i mindre folkskola må antagas personer, vilka, jämte det att de äga den lämplighet för lärarekallet, som i föregående § 18 mom. a) omförmäles, antingen företett betyg över avlagd examen vid folkskollärareseminarium eller över undergången prövning vid annat under offentlig kontroll stående seminarium eller ock efter uppnådda 18 års ålder medelst undervisningsprov eller annorledes för skolrådet ådagalagt sig

innehava för den sökta befattningen erforderliga insikter och färdigheter samt god förmåga att meddela undervisning.»

Till dessa lägre tjänster kan sålunda tillsättas lärare, som icke ens genomgått småskoleseminarium, om skolrådet förklarar honom behörig på grund av undervisningsprov — eller »annorledes». Om skolrådet fordrar dylikt prov, har man dock ingen garanti för, att skolrådsmedlemmarna äro kompetenta att bedöma den provandes kvalifikationer. Och även med de mest kompetenta domare kan ett prov bli missvisande, och det också i den riktningen, att lektionsgivarens duglighet överskattas. Han kan mycket väl ha en viss förmåga att lära barnen, vad han vet, men sakna erforderliga kunskaper för att gå i land med att dag ut och dag in förbereda sig på fyra à fem lektioner. Men till ett tillfälligt prov med ett dygns föregående studieansträngning kan hans energi räcka. Som garanti mot dylika misstag *borde krävas, att den sökande visar betyg på kunskaper, som under inga förhållanden finge understiga vad som inhämtas vid ett småskoleseminarium.*

Men kan ett prov bli missvisande, så är det ännu betänkligare, att skolrådet även »annorledes» kan pröva den sökandes behörighet. Vad menas med annorledes? Fordrar lagen ens, att skolrådsprotokollet upplyser om, vari detta annorledes består?

Nej, här måste erkännas, att det rena godtycket fått fritt spelrum.

Detta om minimikompetensen. Nu komma vi till frågan, hur förfaras skall vid valet mellan flera sökande. När det gäller ordinarie plats, finnas här bestämda föreskrifter:

§ 19.

Skolrådet skall, då prov ej förelägges de sökande, efter ansöknings tidens utgång, men eljest sedan den för provs avläggande av skolrådet bestämda tiden gått till ända, så snart ske kan, och senast inom trettio dagar, på förslag uppföra tre av de sökande i den ordning, i vilken de med avseende på sin lämplighet för tjänsten anses böra komma i åtanke. Härvid bör hänsyn tagas till såväl de egenskaper, som i § 18 omförmälas, nit samt förmåga att upprätthålla ordning i skolan och att i övrigt leda barnens uppfostran, som undervisningsskicklighet, kunskaper och färdigheter samt under föregående tjänstgöring förvärvad erfarenhet.

I detta fall ha vi sålunda föreskrifter om gradering av de sökandes inbördes-kompetens. Och som garanti mot skolråds eventuella missgrepp finnes klagorätt.

§ 22.

1. Över olagligheter, begångna vid upprättande av förslag eller vid val eller vid tillsättning i annan ordning av lärare må, sedan valet eller tillsättningsåtgärder skett och behörigen kungjorts, besvär kunna hos domkapitlet anföras inom den tid, som är stadgad för besvärns anförande över kyrkostämmobeslut; och må domkapitlets utslag kunna i vanlig ordning hos Kungl. Maj:t överklagas.

Av ordalydelsen framgår här, att klagorätten utan begränsning gäller för »lärare», således lika väl extra ordinarie, vikarie, biträdande m. fl. som ordinarie. Detta stämmer också med att klagorätten ej blott avser förslag eller val, utan ock »tillsättning i annan ordning» (ty de ordinarie tillsätts genom val och övriga lärare i annan ordning).

Men här inträffar det egendomliga, att en förbigången sökande t. ex. till extra ordinarie befattning väl har klagorätt, men *sällan någon juridisk hållpunkt för sina klagomål*. Om han har goda meriter, kan skolrådet likväl låta honom stå tillbaka för en slätstruken konkurrent, som nätt och jämt är formellt kompetent. Endast om den utvalde saknar den formella kompetensen, blir klagorätten till någon nytta.

Härtill kommer, att icke ordinarie plats kan tillsättas i djupaste hemlighet, utan att hugade konkurrenter få tillfälle att anmäla sig. Ingen föreskrift om ledigförklarandet finnes, utan skolrådet kan i all tysthet vidtala, vem det behagar. Här borde vara föreskrivet, att *även extra ordinarie befattning skall ledigförklaras på det sätt, som i § 19 mom. 1 föreskrives, angående ordinarie lärareplats*.

På så sätt kunde större garanti vinnas, att skolråd bleve tvunget att taga de bästa lärarkrafterna med i räkningen och ej blott medelmåttorna, om det behagar vederbörande att gynna dem. Kompletteras ett dylikt stadgande med uttrycklig *föreskrift, att den mest meriterade bland de sökande bör väljas även till icke ordinarie plats*, så erhålles en vida bättre garanti för att godtycket uteslutes.

En invändning göres emellertid mot yrkandena att reglementera för mycket. Äro skolråden obundna av »pappersmeriter», kunna de ha fria händer att föredraga en lärarkraft, som inte har så vackra betyg, men vars duglighet är större än den formellt bättre meriterades.

Även måste erkännas, att fall kunna inträffa, då större handlingsfrihet kräves. Om det gäller ett tillfälligt förordnande på några veckor, vore det en allt för vidlyftig apparat att anslå platsen ledig med viss ansökningstid. Särskilt vid ordinarie lärares sjukdom kan behovet av vikarie komma så hastigt, att man ej får tid till någon längre procedur.

I så fall är det i sin ordning, att skolrådet har fria händer. Men härvid borde dess befogenhet begränsas till att *utan ansökningstid tillförordna vikarie på högst 4 veckor.*

På anförda grunder hemställles,

att riksdagen ville besluta en skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om följande förändringar i stadgan av år 1897 angående folkundervisningen i riket:

§ 23.

1. Till biträdande lärare i folkskola, lärare i småskola samt lärare i mindre folkskola må antagas personer, vilka, jämte det att de äga den lämplighet för lärarkallet, som i föregående § 18 mom. a) omförmäles, antingen företett betyg över avlagd examen vid folkskoleseminarium eller över undergången prövning vid annat under offentlig kontroll stående seminarium.

2. I avseende på *befattnings ledigförklarande* och undervisningsprov iakttages vad i § 19 av denna stadga är föreskrivet.

3. *Skolrådet skall, inom den tid § 19 mom. 6 föreskriver, bland de sökande utse innehavare till den eller de ledigförklarade platserna. Härvid bör hänsyn tagas till de egenskaper, som i § 18 och i § 19 mom. 6 omförmälas.*

§ 24.

Efter slutet av mom. 1 tillägges: »*på sätt i föregående § sägs*».

2. Vid småskola eller mindre folkskola, som blivit upprättad av husfäderna i en del av distriktet, må lärare av dem antagas, sedan hans behörighet blivit *efter de grunder, som i föregående § stadgas*, av skolrådet prövad och godkänd. Om antagandet göres ofördröjligen ^eskriftlig anmälan hos skolrådet.

§ 25.

1. Då lärarebefattning är ledig eller lärare åtnjuter tjänstledighet, skall skolrådet draga försorg

därom, att undervisningen uppehålles genom vikarie; och bör, om icke särskilda förhållanden därifrån föranleda undantag, icke någon därtill förordnas, som ej äger den i denna stadga föreskrivna behörighet att innehava den ifrågavarande tjänsten.

2. *Vikarie, som enligt denna paragraf antagits utan hänsyn till vad i § 19 av denna stadga sägs, må ej förordnas på längre tid än fyra veckor.*

Stockholm den 21 januari 1915.

Enok Runefors.

Harald Hallén.